

Literaturanmeldelse.

Som allerede antydet ved en Literaturanmeldelse i dette Tidsskrifts 17. Bind S. 224 er der i den senere Tid i flere Lande udfoldet en saa stor Bestræbelse for at udbrede Kendskabet til de ældre Tiders Rejser og Opdagelser, at den fortjener en nærmere Omtale, da det ikke kan omtvistes, at dette Kendskab er af stor Betydning baade i geografisk og historisk Henseende.

Den største Fortjeneste i denne Henseende har det engelske, saakaldte Hackluyt Society indlagt sig. Det har Navn efter Præsten Richard Hackluyt, der blandt andet i 1589 udgav et i Datiden særdeles berømt Værk om Englændernes Rejser, Handel, Traktater med Udlandet til bedste for Handelen og de Opdagelser, som Rejserne førte til. Det udkom i anden Udgave 1598 til 1600.

Selskabet blev stiftet 1846. Dets nuværende Formand er den store Geograf Sir Clements Markham. Det har til Formaal at udgive gamle og nu sjældne eller og hidtil ikke udgivne Værker om Rejser, og det har ikke indskrænket sig til saadanne, som ere foretagne af Englændere, eller som tilhøre en bestemt Tid eller kun angaa visse Egne af Jorden. Naar Originalen findes i et fremmed Sprog, er den gengiven i en ny engelsk Oversættelse, undtagen hvor det har været muligt at benytte en god Oversættelse fra det 16. eller 17. Aarhundrede.

Selskabet har til Dato udgivet mere end 100 Bind, af hvilke Flertallet angaar de store Opdagelsers Tidsalder.

Opdagelsen af Amerika og af enkelte Dele af denne Verdensdel, er der taget Hensyn til ved Udgivelsen af Columbus', Amerigo Vespuccis, Cortez' og Champlains Skrifter foruden ved enkelte andre, tidlig udgivne Beretninger. De Værker, som angaa Erobringen af Peru og dette Lands Tilstand under Inkaerne, ere talrige og af stor Betydning. En lignende Interesse knytter sig til Stracheys Virginia Britannia, De Sotos Opdagelsen af Florida og Sir Robert Schomburgks Udgave af Sir Walter Raleighs Opdagelsen af Guyana. Af de alt udgivne Værker om Afrika kan fremhæves Barrosas Beretning om Øst-Afrikas Kyster, Alvarez' portugisiske Gesandtskab til Abessinien og Leo Africanus' Rejser. Beretninger angaaende Australien, Indien, Persien, China og Japan m. fl., saaledes som disse Lande viste sig i ældre Tider, set med en Evropæers Øjne, findes blandt Selskabets Skrifter, der ogsaa indbefatter et Værk af Selskabets tidligere Formand Sir Henry Yule, der er en Samling af Beretninger fra førend det

16. Aarhundrede om Cathay og Vejen derhen. Om Opsøgelsen af Nordvest- og Nordøstpassagen handler de af De Veer, Sir Martin Frobisher, Davis, Hudson, Baffin o. fl. givne Beretninger, medens der ogsaa findes de af Magellan, Sir Francis Drake og Medlemmer af Familien Hawkins udførte Rejser.

De Værker, som Selskabet udgiver, ere med faa Undtagelser gengivne i deres fulde Udstrækning, og Udgivelsen af de enkelte Bind har været betroet Udgivere, der — ofte ved et personligt Kendskab til de paagældende Lande — vare særlig kaldede til det dem paalagte Arbejde, og de have givet Læserne de Oplysninger, de kunde behøve, i talrige Anmærkninger. Hvor det var muligt, har Selskabet foreget den Interesse, som knyttede sig til Teksten i de enkelte Bind, ved Gengivelsen af samtidige Kort, Portrætter og andre Illustrationer. Udgivervirksomheden honoreres ikke, den er ganske gratis, idet den hele Indtægt, der faas af Subskribenterne, anvendes paa Omkostningerne ved Trykningen af Selskabets Skrifter.

Et Værk, der til Dels særlig omhandler Grønland, er Adam White, A collection of documents on Spitzbergen and Greenland, udgivet 1856. Der findes her blandt andet en Gengivelse af Isaac de la Peyrères Relation du Groenland, som tillige med hans Relation de l'Islande blev skreven her i Landet 1644 og udgivet anonymt 1663, samt en Beretning om den vidunderlige Frelse, som blev otte Englændere til Del, efter at de 1630 var blevne efterladte i Grønland og havde været der i ni Maaneder og tolv Dage.

Der bør ogsaa nævnes Zeni'ernes Rejse i det 14. Aarhundrede, oversat og udgivet af R. H. Major 1873, og de danske Ekspeditioner til Grønland 1605—07, tillige med Englænderen James Hall's Rejse i 1612, samt Jens Munks Rejse til Hudson-Bugten 1619—20, udgivne af C. C. A. Gosch 1896 og 1897.

Den fuldstændige Liste over alle de af Selskabet udgivne Skrifter findes optagne i flere af Bindene, blandt andre i det af Selskabet i 1902 udgivne i og for sig højest interessante Værk The portuguese expedition to Abyssinia in 1541—43 by Castanhoso, sammen med hvilket der ogsaa findes en Beretning af Bermudez og Uddrag af Correas Oplysninger om det samme Æmne, der yderst tiltalende omhandler de Heltegerninger, der ved den Lejlighed udførtes af Vasco da Gamas fjerde Søn Christovao da Gama i Spidsen for 400 Portugisere, af hvilke de faa, der undslap fra den Krig,

de maatte føre, for største Delen bleve tilbage i Landet og ægtede abessiniske Kvinder.

For Øjeblikket er Selskabet i Færd med at udgive Hackluyts alt ovenfor nævnte store Værk *The navigations, voyages, traffiques and discoveries of the english nation*. Det hele Værk vil omfatte tolv Bind, af hvilke de seks hidtil er udkomne.

Bøgernes Titel er dog i visse Maader noget misvisende; thi der findes i dem adskilligt mere end, hvad der blot angaar Rejser, foretagne af Englændere. I det første Bind findes saaledes de alt i dette Tidsskrifts 17. Bind S. 215 i en Literaturanmeldelse omtalte Rejser af John de Plano Carpini og William de Rubruquis og flere. Nogle Rejser tilhører vistnok ganske Sagnverdenen, saaledes den af den brittiske Konge Malgo til Island, Gotland, Ørkenøerne, Danmark og Norge foretagne Rejse Aar 580, Kong Arthurs Rejse til Island og de nordøst for England liggende Dele af Europa 517 o. fl. Hist og her findes ogsaa Beretninger om særlig krigerske Begivenheder, saaledes om Belejringen og Indtagelsen af Rhodos 1522 og af Famagusta 1571 samt Overvindelsen af den spanske Armada 1588. De fleste Gengivelser ere dog vistnok paalidelige Beretninger om Rejser, især foretagne i det sekstende Aarhundrede, af hvilke nogle ere særdeles interessante ogsaa i historisk Henseende, saaledes den i det 2. Bind forekommende Beretning om Forholdene ved Ivan Vasilievitsj's Hof, og om det russiske Folks Liv, ligeledes den i det 3. Bind forekommende, tilsvarende Beretning om Russerne og om de krimiske Tartarer. Nogle i øvrigt ofte ret kortfattede Notitser angaa danske Forhold, saaledes Vidnesbyrd om Privilegier, der ere givne danske og engelske Købmænd af Knud den Store, Vidnesbyrd om Privilegier, erhvervede af Kejser Konrad og Pave Johaunes, ligeledes for danske og engelske Købmænd, af Knud den Store paa dennes Rejse til Rom, Beretning om et Overfald af Fetaljebrodrer paa Bergen 1394, Statuter angaaende Handelen paa flere Lande, hvoriblandt Danmark, af 1427, 1430 og 1432, Leucanders Rejse til Jerusalem 1020 o. fl.

Værket følger Udgaven 1598—1600 med nogle Ændringer, der er en Følge af, at den Omstændighed, at Jarlen af Essex' Unaade i denne Udgave bevirkede, at hvad der angik hans Ekspedition til Cadix 1596, blev udeladt, men her atter er optaget.

Blandt de Kort, der ledsage Værket, er et Kort over Vardø 1594/95.

Uafhængigt af Selskabet har dets Sekretær Basil H. Soulsby dels i *The geographical journal* for Decbr. 1902 og dels som Særtryk udgivet et meget interes-

sant Arbejde om det første Kort, der indeholder Navnet Amerika. Den 25. April 1507 udkom i den lille By St. Dié i Vogeserne en lille geografisk Afhandling, der har erhvervet sig et betydeligt Ry; thi i den lille Bog, der har Titlen *Cosmographiæ Introductio*, blev det for første Gang foreslaaet at kalde den nylig opdagede Verdensdel Amerika, „fordi Amerigo Vespucci opdagede den“. Bogen var bleven projecteret og offentliggjort under Ledelse af et i 1490 i St. Dié oprettet Selskab for Udbredelse af Kunst og Videnskab, der i sin Midte talte 3 Mænd, som gav sig af med geografiske Sager, og af hvilke Martin Waldseemüller særlig var Kartograf. I de Eksemplarer af denne Bog, som kendtes, var der dog intet Kort; det var i Tidens Løb forsvundet, og der var endog dem, som mente, at det aldrig var bleven udført eller udgivet. Nu er det dog kommet for Dagen, fundet af Professor Fischer i Fyrst Waldburg af Wolffeggs Bibliotek i Würtemberg. Tidligere kendtes et *Carta marina* af Waldseemüller fra 1516, og for kort Tid siden har man ogsaa i Bonn fundet et Kort, der har Navnet Amerika, fra 1510, og i München et *Carta itineraria* Europa fra 1511, begge af Waldseemüller, det sidste manglende Navnet Amerika, formodentlig fordi Waldseemüller i Mellemtiden havde erfaret, at Amerigo Vespucci ikke var den egentlige Opdager. Det nylig fundne, til *Cosmographiæ Introductio* hørende Kort, der altsaa er fra 1507 og saaledes det ældste, paa hvilket Navnet Amerika findes, har vel intet Aarstal, men Overensstemmelsen med, hvad der findes anført i *Cosmographiæ Introductio* og med Kortet af 1516, der er signeret, og flere andre Kendetegn gør det utvivlsomt, at det er det saa længe for-gæves eftersøgte Kort.

Man skulde synes, at dette Kort, der formentlig er det ældste af alle dem, der angive de da nye Opdagelser og har Navnet Amerika paaført for Sydamerika, virkelig maatte være det første, der har dette Navn. Dette er dog blevet bestridt af Englænderen Henry N. Stevens. Han har nemlig i et ufuldstændigt Aftryk af den i Strassburg 1513 udkomne Udgave af Ptolemæus fundet et Kort, der har Navnet Amerika, og som er ganske forskelligt fra det Kort, som ellers findes hørende til denne Bog, og som ikke har hint Navn. Han formener, at det af ham saaledes fundne Kort ogsaa er af Waldseemüller, og at det maa være af en ældre Dato end Udgivelsen af *Cosmographiæ Introductio*. Stevens har skrevet en stor Afhandling til Støtte for sin Paastand. Han vilde lade den trykke, men har atter opsat dette, til yderligere Undersøgelser ere blevne foretagne.

Frankrig har ikke noget, der i Omfang svarer til de af Hackluyt society udgivne Værker; men der findes dog ogsaa udgivet i dette Land en stor Samling af Værker vedrørende den ældre Geografi. Det er den af Ch. Schefer og Henri Cordier udgivne *Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie depuis le XIII. jusqu'à la fin du XVI. siècle*. Der er af dette Værk indtil nu i alt udgivet 18 Bind, det første i 1882. Der findes iblandt dem enkelte Arbejder, som ogsaa ere udgivne af Hackluyt Society, saaledes Leo Africanus' Rejser, Varthemas Rejse i Syrien, Arabien, Persien, Indien m. m. ca. 1508, og til Dels John og Sebastian Cabots Rejser. Tillige findes selvfølgelig et Bind, der omhandler Kristoffer Columbus. De fleste Bind angaa dog Rejser, som i det mindste ikke endnu er fremdragne af Hackluyt Society. Der findes saaledes her for første Gang udgivet Jérôme Maurands Rejse til Konstantinopel 1544 i Følge med Frans I.' Gesandt hos Sultan Soliman. Endvidere bør maaske fremdrages Gaspar og Miquel Corte-Reals Rejse til Amerika 1500/01, Jean og Raoul Parmentiers Rejse til Sumatra 1529, d'Aramons Rejse til Levanten o. fl. Steder ca. 1550, Odorie de Pardenones Rejse i Asien i det 14. Aarhundrede, mærkelig derved, at han er den første Europæer, der taler om Lhasa, og ved, at han opholdt sig tre Aar hos den mongolske Khan, der beherskede en Del af China, og at han rejste hjem gennem Thibet, Bertrandon de la Braquière's Rejse 1432 og Philippe de Fresne Conoyes Rejse 1573, begge til Levanten, samt Rejser til det hellige Land 1480 og 1532.

En særlig Plads indtager det 18. Bind, der indeholder en af Henri Vignaud foretagen, kritisk Undersøgelse angaaende Toscanellis Brev og Kort, der skal være sendte til Portugiseren Fernam Martins, senere overdragne til Kristoffer Columbus og have afgivet Grundvolden for hans Opdagelse af Amerika, samt overhovedet angaaende Kilderne til Columbus' kosmografiske Forestillinger, og hvorvidt Historien om hans Opdagelse, saaledes som den i Almindelighed fremstilles i Henhold til Las Casas og Fernando Columbus' Beretninger, kan være paalidelig. Forfatteren mener, at dette ikke kan være Tilfældet og fremdrager, at det allerede nu er godtgjort, at Columbus ikke var født i 1436, ligesom ogsaa, at han ikke var af nogen adelig Familie eller beslægtet med visse fornemme Folk eller at han har været i Krig for Kong René, derimod at han var født 1451, at han ikke kom til Portugal førend i Slutningen af 1476 eller Begyndelsen af 1477, og at han ikke har sat sig i Forbindelse

med Genua, Venedig, England eller Frankrig. Det foreliggende Skrift har til Formaal yderligere at paavise, at Columbus ikke har haft nogen Forbindelse med Toscanelli, og at han ikke fra ham har faaet Meddelelser, der laa til Grund for hans Opdagelse. Den synes ifølge Vignauds Mening at være grundet paa helt andre Forhold, og han synes at fæste Lid til den Fortælling, der stundom er kommen frem, at Columbus har faaet nogen Henvisning om den nye Verdensdel af en Sømand, der var bleven bragt ud af sin Kurs, saaledes at han virkelig havde naaet Antillerne, og at Columbus rettede sig efter et Kort, som han havde faaet af denne, og som ikke var Toscanellis.

Til det hele Værk slutter sig en af Gabriel Marcel 1904 udgiven saakaldt Section cartographique, der indeholder Kort og Gengivelser af Glober fra det 16. til det 18. Aarhundrede, af Betydning med Hensyn til Amerikas Opdagelse og Kolonisation. Det er fremkommet som et Bidrag til Festligholdelsen af Firehundredaarsdagen for Amerikas Opdagelse, og det synes at være Meningen at fortsætte saavidt muligt med de øvrige Verdensdele. Kortene er alle godt udførte Facsimiler af Originaler, som findes rundt om i franske Biblioteker og Arkiver. Særlig mærkeligt er et Kort af Canerio, hvis Original findes i den franske Marines Arkiv, idet der især af dette fremgaar, at store Dele af Mexico, Mellem-Amerika, Florida og de nuværende forenede Stater er blevne kortlagte før 1502, altsaa førend den Tid, da man ellers véd, at de har været besøgte. New-Foundland og Grønland er paa Kortet prydede med portugisiske Flag og anbragte meget for langt mod Øst for at faa dem hinsides den af Alexander VI fastsatte Delingslinie. Blandt Kortene findes ogsaa en Del Byplaner fra ældre Tid, saaledes af New York fra ca. 1693, af Quebec, Montréal, Boston og New Orleans. Til Kortene er knyttet en forklarende Tekst med en Oversigt over de Opdagelser, der have ligget til Grund for dem.

Som et andet, ret interessant Værk, der er affattet halvt paa fransk og halvt paa italiensk, bør ogsaa nævnes Alessandro d'Ancona, *Journal du voyage de Michel de Montaigne en Italie, par la Suisse et l'Allemagne, Citta di Castello 1889*. Rejsen begyndte 1580, og den er særlig tiltalende ved, at den indeholder mange Enkeltheder angaaende det daglige Liv.

For Tysklands Vedkommende maa nævnes Victor Hantzsch og Ludwig Schmidt, *Kartographische Denkmäler zur Entdeckungsgeschichte von Amerika, Asien, Australien und Afrika, Leipzig 1903*. Værket er en Samling af Facsimiler af Kort, som findes i det konge-

lige Bibliotek i Dresden og skriver sig fra den af Kurfyrst August (1533—1586) anlagte Kortsamling med de Forøgelser, som efter hans Tid ere tilgaaede Samlingen og Bibliotekerne. De Kort, som Værket omfatter, ere Portugiseren Pero Fernandez' Kort over det atlantiske Ocean 1528 (i 1 Blad), Franskmanden Nicolas Desliens Verdenskort 1541 (i 3 Blade) og Portugiseren Diogo Homems Kort over de udenfor Europa liggende Verdensdele 1568 (i 13 Blade). Kortene ere ledsagede af Oplysninger om disse Kartografer.

Det berettes, at der ogsaa i Spanien og Italien er udgivet flere Værker om tilsvarende Æmner; men disse ere ikke komne Anmelderen heraf for Øje.

Emil Madsen.

Despatch from His Majesty's Minister at Peking; inclosing a Report by Mr. George J. Kidston on a Journey in Mongolia May 1904.

Rapporten drejer sig om en af Mr. K. udført Rejse i politisk Øjemed i Mongoliet og har forsaavidt en Del geografisk Interesse som Efterretningerne fra disse Egne kun sparsomt tilflyde os. Rejseruten gaar i Hovedsagen imellem 116 og 118° østl. Lgd. Grw., begynder i Peking den 19. Septbr. 1903 og ender i Hailar, St. ved den transsibiriske Jærnbane. Det er altsaa Terrænet langs Store Khinganbjærgkædens Vestside, de fattige Mongolstepper og Randen af Gobi el. Shamo (Sandhavet), der er gennemrejst. Det havde været Hensigten, at gaa til Pui Nor og derfra over Urga og Kalgan tilbage til Peking, men det var for sent paa Aaret, Gobi var dækket med Sne, hvorfor Tilbagegangen skete med Jærnbane fra St. Hailar til Peking.

Rejsen falder i tre Dele. (1) fra Peking til K'u-pei-k'ou, (2) herfra til Dolon Nor c. 116° østl. Lgd. c. 42° 20' n. Br. (3) herfra ad Karavanevejen mod Nord til Hailar.

(1) Fra Peking til K'u-pei-k'ou passeredes Peking-sletten, som mange Steder paa denne Tid var oversvømmet, og man maatte gøre store Omveje for at komme frem. Terrænet rundt om Peking er særdeles vel kultiveret, de af Lerhuse bestaaende Byer ligge tæt sammen, hver imellem sin Gruppe af Træer, og Bønderne synes velhavende og venlige. Overalt trives Majs, Hirse, Bønner, convolvulus batatas, hvis koldede Rod spises som Kartoffel, Sesam, Ricinus, Ærter, Boghvede, Tobak etc. Ovenfor Mi-yun ere de brede Dale stenede, og Afgrøden er fattigere og sparsommere. Ved K'u-pei-k'ou er den store Mur tredobbelt og tre Porte føre igennem den i forskellige Retninger. K'u-pei-k'ou er en lille By ved en af Portene.

(2) K'u-pei-k'ou til Dolon Nor. Landet ovenfor K'u-pei-k'ou er forskelligt fra Terrænet indenfor den store Mur. Kornet er af slettere Kvalitet. Her vokser Havre, Hamp, Tobak og Opiatvalmuer. De fleste Dale i dette Distrikt ere næsten dækkede af store Sten, Grus og Sand, som føres ned af Floderne. Paa begge Sider af de stenede Flodbredder findes smalle Bræmmer af grønlig Vegetation, ofte kun en Alen eller to brede. Højderne afgive sparsomme Græsgange for store Flokke af Geder og Faar, i Landsbyerne holdes Mængder af Svin, der i store Drifter sendes til Peking. Ved Shipapan kommer man over Passet, som skiller Peihoflodens Bassin fra Lan-ho's. Passet er kun 630 M. højt og kan passeres af Kærrer. Langs en Biflod til Lan-ho kommer man til Feng-ning-hsien, en stor med Mure omgivet By, i hvis Basarer fandtes europæiske Artikler, Lamper, Spejle etc. Her i Nærheden findes Kul, men af slet Kvalitet, og i en Landsby ikke langt derfra graves Guld af Kinesere i brøndlignende Skakter. Følger man Floden til dens Kilde, og derefter over den lille kinesiske Fæstning Kou-hsia-tun, kommer man igennem et indviklet Bjærgland, hvis Toppe vel ikke ere særlig høje, men staa som en Skov af spidse fantastiske Klipper. En Smule Hirse og Havre vokser hist og her, Landsbyerne ere usle og beboes af fattige Kinesere; man møder i det uendelige Hjørde af fedthalede Faar, sorte og graa Geder og Svin, der ere paa Vej til Peking. Herefter kommer man igennem mæleriske Slugter bevoksede med Skove af Sølvbirk og Løn, over et Pas paa c. 1400 Meter, ud paa en aaben Græsslette. Efterhaanden som man nærmer sig Dolon Nor, gaar Steppen over i lutter sandede Strækninger, der hvirvles op i tætte Skyer af en vestlig Septembervind. Her ligger Byen Dolon Nor i absolut øde Omgivelser.

Dolon Nor (paa kinesisk Lama miao) ligger i en Højde af c. 1190 M. o. H. og er Handelscentret i hele Mongoliet imellem Gobi-Ørkenen og Store Khingan-kæden; den sidste betegnes som et ikke særlig imponerende Højland. Byen har 20—30000 Indb. og ser snavset og ussel ud. Den ligger midt i en Sump med lutter Sandklitter omkring sig, den har ingen Bymur, som ellers alle kinesiske Byer, og Husene ere byggede af Ler. Indb. ere væsenlig Kinesere, af hvilke en stor Del ere Muhamedanere; der findes to Moskéer i Byen. Vest for Byen findes en lille frugtbar Strækning, hvor der dyrkes Grøntsager og Valmuer; de sidste gaa op i Røg blandt den stedlige Befolkning. Grunden til at Byen er vokset op i saa elendige Omgivelser er, at der paa Stedet findes Lamatempler.